

Strokovni članek/1.04

László KÓSA in Attila PALÁDI KOVÁCS

MADŽARSKO ETNOGRAFSKO DRUŠTVO

Ime: Magyar Néprajzi Társaság
 Naslov: H-1055
 Budimpešta, Kossuth L. tér 12
 Telefon. (36-1) 269-1272
 Faks: (36-1) 269-1272
 E-pošta: mnt@neprajz.hu
 Domača stran: www.neprajz.hu/mnt
 Predsednik: Atilla PALÁDI - KOVÁCS

Kratka zgodovina

Madžarsko etnografsko društvo (*Hungarian Ethnographical Society*) je bilo ustanovljeno leta 1889. Je eno izmed najstarejših strokovnih etnografskih združenj v Evropi. Pred njim so bila ustanovljena zgolj tri etnografska društva, ki še vedno delujejo.

Prvi predsednik društva je bil Pál HUNFALVY (1810-1891), takrat ugleden zgodovinar, lingvist in etnograf. Na začetku svoje knjige o etnogenezi Madžarov, ki jo je objavil leta 1876, je zapisal: "Etnografija Madžarske zajema vse ljudi, ki živijo na tem območju." Glavni organizator v omenjenem društvu je bil njegov prvi generalni tajnik Antal HERRMANN, ki še vedno velja za uglednega mednarodno priznanega strokovnjaka in enega izmed pionirjev evropskih romskih študijev. Ustanovil in uredil je prvo občasno etnološko serijo v tujem jeziku na Madžarskem: *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn* (1887-1907).

Poleg etnografov, etnologov, folkloristov in drugih intelektualcev ter umetnikov, ki so bili prisotni pri ustanovitvi, so v društvu sodelovali tudi pisatelji, lingvisti, zgodovinarji, geografi in fizični antropologi. Interdisciplinarno okolje in različni interesi raziskovalcev ter ambicije članov so omogočile mlademu društvu zavetje za orientalske študije, dialektologijo in fizično antropologijo, ki so se kasneje od društva ločile in ustanovile neodvisne organizacije.

Prvih trideset let zgodovine delovanja društva lahko poimenujemo zlata doba; trajala je do konca prve svetovne vojne. Obdobje prvih trideset let je bilo obdobje razcveta, odkritij in polaganja temeljev. V društvu je bilo ob ustanovitvi več kot 500 članov, že leta 1910 pa več kot 1.000. Nekateri člani so raziskovali ljudstva in kulture daljnih dežel (na primer Vogule in Ostjake v Sibiriji, ljudi turško-tartarskega izvora v Centralni Aziji, Papuance na Novi Gvineji, ljudstvo Ainu na otoku Hokkaido). Vendar pa je konec prve svetovne vojne s spreminjanjem mej ter uvedbo novega evropskega reda in katastrofalno finančno situacijo v društvu povzročil krizo. Izgubilo je večino sredstev in dve tretjini svojih članov. Po letu 1925 je delovalo s

pomočjo donacij in s temi sredstvi financiralo izid revije *Etnografija*.

Leta 1930 društvo ni bilo več edini osrednji strokovni forum, kot pred prvo svetovno vojno, vendar je ohranilo ugled, prav tako se je okrepila finančna situacija, naraščal pa je tudi družbeni interes za delo društva. Nekateri ustanovitveni člani so bili še aktivni v mednarodnih krogih, kljub temu pa za to obdobje ni značilno veliko število inovativnih posameznikov.

Po drugi svetovni vojni je društvo spet obubožalo, zaradi vojne in menjave generacij je izgubilo nekaj pomembnih članov; ne glede na to pa si je kmalu opomoglo. Vendar pa je v proces obnove drastično posegla politika. Leta 1949 je Gyula ORTUTAY, takratni predsednik društva in profesor folkloristike na Univerzi v Budimpešti in Minister za kulturo, na skupščini društva izjavil, da je znanstvena strategija Komunistične partije ukazala hegemonijo marksizma kot obvezno za profesionalno življenje Madžarov, vključno z etnografijo.

Z izjemo športnih in profesionalnih združenj so komunistične oblasti razpusile vsa druga društva, ostala pa nacionalizirale. Najprej je bilo društvo pod nadzorom Ministrstva za kulturo, potem pa Madžarske akademije znanosti. V naslednjih štiri-desetih letih je to pomenilo, da je država omogočala skromna, toda stalna finančna sredstva za delovanje društva in pokrivala stroške za izid revije (*Etnografija*). Društvo je ostalo najštevilčnejši družbeni forum madžarske etnografije, čeprav je njegovo delovanje omejevalo pojavljanje različnih mrež profesionalnih institucij in usmeritev komunistične partije, ki je do neke mere delovala v vseh institucijah.

Gyula ORTUTAY je bil predsednik društva skoraj 40 let. Pozicijo izvršnega podpredsednika je najprej zasedel István TÁLASI, kasneje pa Iván BALASSA. Gyula ORTUTAY je umrl leta 1978, po njegovi smrti je postal predsednik najprej TÁLASI in potem BALASSA.

Leta 1989, med odločilnimi političnimi spremembami, je društvo praznovalo stoletnico. Nekaj dni po razglasitvi tretje Madžarske republike je bila organizirana konferenca, ki se je je udeležilo veliko mednarodnih gostov. Ob tej priložnosti je društvo med drugimi publikacijami izdalo tudi knjigo o svoji zgodovini.¹ V zadnjem desetletju so bili predsedniki: Iván BALASSA (1988-1991), Bertalan ANDRÁSFALVY (1991-1997), László KÓSA (1997-2003).

¹ László Kósa, A Magyar Néprajzi Társaság története 1889-1989. Budimpešta 1989, 132.

Organizacija

Posledica političnih sprememb leta 1989 in 1990 je bila, da je društvo znova pridobilo avtonomijo. V zadnjem obdobju se financira s članarino, štipendijami ter podporo Madžarske akademije znanosti ter Madžarskega parlamenta. 31. maja 2004 je bilo v društvu 1.577 članov, od teh 85 častnih in 238 članov iz tujine.

Statuti društva so v skladu z zakonom o društvih in o javnih institucijah. Društvo se ne ukvarja s političnimi dejavnostmi, njegova organiziranost je neodvisna od političnih strank, prav tako ne podpira nobene politične stranke ali društva in od njih ne prejema podpor. Je neprofitna organizacija; deluje na podlagi letnega proračuna, ki je temelj za bilanco, napisano poročilo objavi in ga razdeli podpornikom.

Glavni organ društva je generalna skupščina, skupnost vseh članov. Generalna skupščina se sestane enkrat letno, predstavi poročila in jih sprejema, prav tako sprejema odločitve, ki zadevajo dejanske probleme delovanja društva. Stalni svetovalni in administrativni organ društva je izvršilni odbor, ki šteje 18 članov. Generalna skupščina in izvršilni organ sprejemata odločitve na osnovi navadne večine. Upravljanje društva direktno nadzoruje revizijsko-nadzorna komisija, ki jo izvoli generalna skupščina. Vodja društva je predsednik, kadar je nujno, ga podpirata in nadomeščata dva namestnika. Oseba, odgovorna za delovanje uprave, je generalni sekretar, ki mu pomagata dva izvoljena tajnika ter blagajnik. Osebe s funkcijami so izvoljene za tri leta, zato je za izvolitev članov vsako leto sestanek generalne skupščine. Izvoljeni člani za svoje naloge ne dobijo honorarja. Delovanje in upravljanje društva opravljajo plačani zaposleni in člani, ki jim občasno plačajo (asistent, knjigovodja, uredniki, prevajalci idr.).

Oddelki

Konec 19. stoletja si je društvo v svojem pravilniku zastavilo za cilj pomembnost raziskovanja večjezikovnih in multikulturnih držav. Poleg pomembnih osebnosti madžarskega intelektualnega življenja je vodstvo društva vključilo tudi precejšnje število raziskovalcev, ki niso madžarskega izvora; tako je bilo oblikovanih 22 etničnih oddelkov. Z določenimi razlikami v zastopanosti so ti oddelki pokrili takratno etnično sestavo Madžarske. Vendar pa se je v nekaj letih pokazalo, da takšna struktura oddelkov zaradi pomanjkanja ustrezne elaborirane znanstvene osnove in potrebnih strokovnjakov ne more nemoteno delovati, zato so jo poenostavili. Kakor koli že, ideja, ki je navdahnila društvo ob njegovi ustanovitvi, je živela dalje in determinirala življenje društva do konca prve svetovne vojne.

Med obema vojnoma so bili v društvu oddelki za etnografijo in folkloristiko, kot tudi za človeško geografijo in družabno življenje. Po drugi svetovni vojni je društvo spet doživelo krizo. Njegov razvoj je razviden iz njegovih oddelkov: 1. materialna kultura, 2. folkloristika (ljudska poezija, šege in verovanja), 3. ljudska glasba in ljudski plesi, 4. ljudje sveta, 5. socialna antropologija, 6. narodne manjšine in etnične skupine Madžarske, 7. etnofilm in fotografije, vizualna antropologija,

8. raziskave amaterjev. Vsak oddelek ima svojega vodjo in enega ali več tajnikov. Za tri leta jih izvoli generalna skupščina.

Programi

Vsak oddelek organizira svoj program in vabi predavatelje, vendar pa njihov program vnaprej potrdi tudi t. i. izvršni odbor. Program oddelkov lahko vključuje srečanja in manjše konference. Društvo različnim oddelkom nudi finančno podporo in administrativno pomoč pri organizaciji dogodkov.

Zadnjih 15-20 let se je sekcij s prispevki udeleževalo vedno manj udeležencev; zato zdaj raje organizirajo poldnevne ali enodnevne manjše konference in komemoracijske sekcije, ki se jih ljudje radi udeležujejo.

Vsake štiri leta ali pet društvo organizira dogodek nacionalnega pomena. Najnovejši se je ob novem tisočletju in tisočletnici madžarske države zgodil v Szentendreju let 2000.

V redni poletni program društva spada tudi etnografski seminar, ki ga organizirajo za madžarske raziskovalce in študente iz sosednjih držav. Leta 2003 je društvo organiziralo 13. seminar za 35 mladih raziskovalcev iz tujine. Teme se spreminjajo vsako leto, prav tako predavatelji in kraj seminarja. Zadnje leto je bila glavna tema odnos med lokalnimi tradicionalnimi šegami in vaškim turizmom, petdnevni program je bil organiziran v okraju Somogy. Leta 2004 je glavna tema ustvarjanje objektov in njegova kontinuiteta v popularni umetnosti, poletna šola je organizirana v mestu Jászberény. Predavatelji so ugledni madžarski raziskovalci in strokovnjaki, ki se ukvarjajo z omenjeno temo. V program sta vključena tudi terensko delo in enodnevni izlet.

Društvo vsako leto organizira tudi nacionalno srečanje amaterjev raziskovalcev. Leta 2003 so pripravili dvodnevni program s 70. udeleženci. Osrednja tema srečanja so bile Etnografske raziskave sodobnega ruralnega življenja. Naloga srečanja je usposabljanje amaterskih raziskovalcev ter zagotovitev anket, kot tudi pomoč pri prijavljanju na etnografske in dialektološke razpise, ki so jim zadnjih 50 let redno na voljo. Razpise in dokumentacijo, ki jo pošljejo, nadzira strokovni odbor, najboljša dela so nagrajena. Ti etnografski opisi in dokumentacija so arhivirani v etnološkem arhivu in dokumentaciji Etnografskega muzeja v Budimpešti, en izvod pa hranijo arhivi regionalnih muzejev.

Povezave z drugimi nacionalnimi etnološkimi institucijami

Že vrsto let ima društvo dobre stike s številnimi evropskimi etnološkimi institucijami. Na prehodu iz 19. v 20. stoletje so bile mednarodne povezave mladega društva usmerjene zlasti v germansko govoreče dežele in Skandinavijo. Tradicija in državni okvir avstro-ogrskega imperija sta vzrok za povezave z germanskim svetom. Do leta 1907 je izhajala tudi revija, v glavnem v nemškem jeziku (občasni članki), z naslovom *Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn*.

Med skandinavskimi deželami je imelo društvo največ povezav s Finsko, v glavnem zaradi sorodnosti med madžarskim in finskim jezikom. János JANKÓ, Aladár BÁN, Uno SIRELIUS, Ilmari MANNINEN in drugi so ustvarili posebno "finsko-ogrsko etnologijo". Podobni razlogi, skupaj s turškimi vidiki zgodnje madžarske zgodovine, so bile takrat vzrok za povezave z Rusijo. Po tem ključu je društvo podeljevalo nazive častnih tujih članov, ki imajo v univerzalni zgodovini znanosti še vedno pomembno mesto (na primer Wilhelm WUNDT, Adolf BASTIAN, Rudolf VIRCHOW). Posebna pozornost so namenili finskim raziskovalcem, kot so Yrjö WICHMANN, Uno SIRELIUS, Kaarle KROHN, Antti AARNE, Heikki PAASONEN. Leta 1908 se je društvo priključilo *Združenju folkloristov* (Folklore Fellows), ki je opravilo uspešno delo zlasti v prvem desetletju svojega obstoja.

V tridesetih letih prejšnjega stoletja med častnimi in tujimi dopisnimi člani srečamo naslednja imena: Estonec Ferdinand LINNUS, Poljak Kazimierz MOSZYNSKI, Bolgar Christo VAKARELSKI, kar odraža naklonjenost in usmerjenost društva. Skandinavsko-finsko območje je postalo tradicionalno območje raziskav (Arthur KANNISTO, Sigurd ERIXON), medtem ko je bilo manj raziskav v Nemčiji. Konec leta 1930 je Béla GUNDA preživel eno akademsko leto v Stockholmu, László K. KOVÁCS in Bertalan KOROMPAY pa v Helsinkih. Leta 1944 je bil članek Sigurda ERIXONA objavljen v *Etnografiji*, znanstveni reviji društva, ki je vsebovala tudi program evropske etnologije.

Po drugi svetovni vojni so morale etnološke raziskave na Madžarskem slediti sovjetski "zgodovinski antropologiji", prav tako pa so morali v madžarščini objaviti nekaj člankov ruskih raziskovalcev. Vendar pa je bila ta usmeritev v glavnem naloga Madžarske akademije znanosti. V Sovjetski zvezi društvo ni imelo partnerskih institucij.

Že od zgodnjih sedemdesetih let je društvo organiziralo večdnevne konference, ki so bile vedno bolj številčne, najpogosteje so jih z regionalno tematiko prirejali v različnih mestih. Številne simpozije, ki so bili namenjeni srečanjem in izmenjavi mnenj, je organiziralo društvo, pa tudi druga partnerska društva (zgodovinsko, literarno, lingvistično, filozofsko, ekonomsko itd.). Leto 1975 je zaznamovala pomembna iniciativa. Društvo je kot glavni organizator z mestom Bekéscsaba organiziralo *Mednarodno etnografsko konferenco o nacionalnih manjšinah/etničnih skupinah*, ki jo prirejajo na vsake štiri leta ali pet. Leta 2001 se je 7. mednarodne konference udeležilo 133 udeležencev, 82 je predstavilo svoje referate. Slednje so objavili v zborniku, ki sta ga uredila Ernó EPERJESSY in András KRUPA.

V sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja je društvo kot madžarska partnerska institucija sodelovalo pri seriji simpozijev v *Ethnographia Pannonica*. Sodelovanje med Avstrijci, Madžari in občasno slovaškimi, slovenskimi in hrvaškimi etnologi se je izkazalo za plodovito. Društvo je leta 1982 podpisalo sporazum o bilateralnih simpozijih s slovaškim partnerjem, leta 1984 pa s finskim (Ethnos ry).

Glavne publikacije

Glavno znanstveno revijo etnoloških študij na Madžarskem *Etnografija* je ustanovilo Madžarsko etnografsko društvo, ki jo izdaja že od leta 1890; doprinesla je k izvajanju v pravilniku društva določenega programa, kot je razvidno iz posameznih števil. V člankih in ocenah knjig so večjo pozornost posvečali večjezični kulturi Madžarske. Večina člankov so bili predstavljeni referati na sestankih društva. Objavljeni so bili v madžarščini, izvlečki pa v nemščini, francoščini in ruščini. V prvi polovici dvajsetega stoletja so bili povzetki (izvlečki) v nemščini, kasneje tudi angleščini, francoščini in ruščini, v zadnjem času pa so izvlečki večinoma napisani v angleškem jeziku.

Omenjena znanstvena revija ima tri zbirke. 1. *Mutató ...* št. 1-50, Budimpešta, 1942, 2. *Mutató ...* št. 51-80. Budimpešta, 1982 ..., 3. *Mutató ...* št. 81-99. Budimpešta, 1989.

Poleg znanstvene revije (*Etnografija*) društvo redno izdaja tudi revijo, ki je zlasti popularna med člani. Revija izhaja v madžarščini in poroča o dogajanju v društvu in dogodkih v madžarski etnografiji (*Néprajzi Hírek/Etnografske novice*). Ustanovljena je bila leta 1972 in izhaja še zdaj. Nekaj časa pa je izhajal krajši glasnik: *Néprajzi Hírlevél/Etnografski glasnik* (1996-1998). Nedavno je bil spremenjen v spletno stran Društva: www.neprajz.hu/mnt.

Druge publikacije

V zgodnjem obdobju svojega delovanja je društvo izdalo nekaj serij knjig in knjižic (na primer *Néprajzi Füzetek/Etnografske knjižice*, 1893-1904, *Magyar Néprajzi Könyvtár/Madžarske etnografske knjige*, 1879-1909). V zadnjih desetletjih je bila večina publikacij izdana ob posebnih priložnostih (v glavnem v sodelovanju z drugimi institucijami), prav tako so bili pogosto objavljeni rezultati konferenc.

V svoji dolgi zgodovini je društvo ustanovilo in izdalo več drugih znanstvenih revij, kot na primer *Társadalomtudomány/Družboslovje* (1921-1944), *Föld és Ember/Zemlja in človek* (1921-1929).

Ena pomembnejših serij je *Bibliografija madžarske etnografije*. Knjižice bibliografij izdaja Madžarsko etnografsko društvo od leta 1971. Od leta 1989 so izhajale skupaj s Knjižnico etnografskega muzeja. V vsaki številki so objavljeni povzetki publikacij, ki so izšle v enem letu ali dveh. Številka z letnico 1997-1998 vsebuje 2.227 naslovov. Indeksi imen, toponimov, etničnih skupin in predmetov so doprinesli k mednarodni uveljavitvi madžarske etnografije, naslovi so napisani tudi v angleškem jeziku.

Pomembna zbirka je tudi *Magyar Népköltési Gyűjtemény/Zbirka madžarske ljudske poezije*. Leta 1872 jo je ustanovilo društvo *Kisfaludy Társaság/Društvo literatov Kaisfaludy*, med letoma 1924-1990 pa zbirka ni izhajala. V zadnjih desetletjih je izšlo pet novih števil.

Rezultati finsko-madžarskih simpozijev/delavnic so po letu

1984 izšli v osmih izvodih (štirje izvodi v Budimpešti).

Med letoma 1975 in 1990 je založba, ki izdaja učbenike, izdala serijo štirih knjig etničnih manjšin (nemške, slovaške, južnoslovanske in romunske). V zgodnjih 90. letih je pri izdajanju teh serij nastala kriza, ki je bila rezultat sprememb pri izdajanju in privatizaciji založb. Nalogo izdajanja te serije je prevzelo društvo. Med letoma 1993 in 2003 je društvo uredilo 67 številka o etnografiji in folklori etničnih manjšin in skupin na Madžarskem. Večina teh številka vsebuje angleške in madžarske izvlečke člankov, ki so objavljeni v maternem jeziku.

Društvo je imelo možnost izdajati nemško (*Beiträge zur Volkskunde*, št. 10-20, 1993-2003), slovaško (*Národopis Slovákov v Madžarsku*, št. 9-12, 1993-2003) in romunsko zbirko (*Din tradițiile românilor din Ungaria*, št. 8-14, 1993-2003). Število zbirk in let, v katerih izhajajo, govori samo zase. Prav tako je društvo začelo izdajati nove zbirke: zadnja zbirka *Etnografija južnih Slavena* je izšla leta 1993. Začele so izhajati tri nove zbirke: srbska (*Etnografija Srba*, št. 1-4, 1997-2003) in slovenska (*Etnografija Slovencev na Madžarskem*, št. 1-4, 1997-2003). Naj na tem mestu omenimo, da so članki na temo Slovencev izhajali tudi v skupnih južnoslovanskih zbornikih s prispevki avtorjev, kot sta Vilko NOVAK in Niko KURET.

Nova zbirka je začela izhajati na temo *Ciganov/Romov: Cigany néprajzi tanulmányok/Študije o romski (ciganski) etnografiji*, št. 1-12, 1993-2003. Skupna zbirka je bila namenjena manjšim etničnim skupinam in diaspori: bolgarski, grški, poljski, rutenski (transkarpatski Ukrajinci). V zadnji zbirki so do zdaj štiri izvodi. Tudi pri tej zbirki je prioriteta objavljanje v maternem

jeziku. In končno naj omenim tudi novo zbirko z madžarskimi prevodi najboljših člankov, ki so izbrani iz etnografije etničnih manjšin in skupin. Tudi ta zbirka je do zdaj izšla v štirih številkah. Skupno število izdaj te zbirke že presega sto (zbirka je izhajala med letoma 1975-2003), 66 odstotkov te zbirke je izdalo društvo. Naj naštejem še dve zbirki, ki sta zanimivi za slovenske bralce:

a. Vsaka številka *Etnografije Slovencev na Madžarskem* vsebuje bibliografijo etnografije Slovencev, ki živijo na Madžarskem. Prva številka (1997) vsebuje seznam publikacij, ki so izšle med letoma 1935 in 1945, druga (1999) vsebuje literaturo obdobja med letoma 1948 in 1975, tretja (2001) literaturo med letoma 1976 in 1983, četrta številka pa vsebuje publikacije, ki so izšle med letoma 1984 in 1986.

b. Članki o Slovencih so izšli tudi v zbirki *Etnografija južnih Slavena u Madarskoj*. V drugi številki (1977) je izšel članek Vilko NOVAKA o etnografski literaturi Slovencev, ki živijo ob reki Rabi, in prispevek Nika KURETA o karnevalskih šegah (v času pusta); v tretji številki (1979) prispevek Marije KOZAR - MUKIĆ o popularni meteorologiji v Felsőszölnöku, v peti številki (1982) pa je izšel članek Irene PAVLIĆ o šegah, povezanih z žetvijo koruze in mlatenjem ter še prispevek Józsefa CSABE o šegah, povezanih z vodnjaki in izviri. Sedma številka (1985) prinaša članek Marije KOZAR - MUKIĆ o rojstnih šegah v Felsőszölnöku, v deseti (1993) pa je objavljen članek Györgyja FRANKOVICSA o arhaičnih popularnih molitvah in pesmih med Hrvati, Srbi in Slovenci.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 19. 7. 2004

MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG

Hungarian Ethnographical Society
Ungarische Ethnographische Gesellschaft
Société d'Ethnographie Hongroise

1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Tel./Fax: 36-1-269-12 72

Elektronikus posta: mnt@neprajz.hu Világháló: www.neprajz.hu/mnt